

Think and create structural models of these sentences as in example:

Could/can you + Verb +...

Would you like+ Infinitive +.....?

Такое задание дает возможность активизировать когнитивный процесс в прагматическом плане и сформировать у студентов структурные особенности разнообразных форм выражения просьбы. После этого, можно дать задание на составление диалога в новых ситуациях общения.

Теперь представим другой вариант этой модели для работы над вежливостью в англоязычной культуре:

Вовлечение: Преподаватель дает определенный список предложений на идентификацию степени вежливости (высокая, средняя, низкая) в речевом акте просьба с позиции студентов.

Изучение: преподаватель объясняет средства, демонстрирующие степень вежливости речевых формул благодаря конкретным элементам и элементам митигации. В этих целях подвергаются сравнению, например, следующие слова и выражения: *can, could, would, do you think, perhaps, please*. Затем преподаватель демонстрирует таблицу с двумя колонками – вежливые и невежливые формы просьбы, объясняя при этом стратегии или средства митигации, неуверенности, открытости, эксплицитности и имплицитности, экспрессивности или эмотивности. Далее следует задания для классификации стратегий, необходимых для формулирования просьбы и достижения коммуникативной цели.

Таким образом, осуществляется тренировка на расширение репертуара студентов в речевом акте «просьба».

Активизация: Студенты разыгрывают ситуации в паре (диалоге), чтобы продемонстрировать навыки и умения использования речевых актов и знаний, приобретенных на предыдущем этапе. Можно дать письменное задание в виде проектной работы на исследование степени вежливости и средств их

выражения в других речевых актах (например, оценка) и подготовить презентацию по результатам проектной работы. Или же дать задание на анализ прагматического материала в учебнике и разработать дополнительный материал для эффективности процесса и результата обучения. Здесь очень полезны задания инструктивного характера. Например, преподаватель дает объяснение фраз используемых для смягчения критической оценки с позиции вежливости:

- You can use "I have to say" when you are going to say something that may annoy or upset your students, especially because it expresses criticism.
- You can use "With respect" to introduce a criticism or disagreement, in order to sound more polite.
- You can use "shall we say" in the middle of a sentence, to make a criticism seem less severe or offensive.
- You can use "Don't get me wrong" to make sure that someone understands your criticism correctly.
- You can use "to give someone their due" to make a criticism seem less strong by balancing it with a positive comment.

Представленные модели способствует осознанному освоению прагматического материала. В ходе когнитивной деятельности над речевыми актами английского языка особое значение имеет опора на языковой и речевой опыт в родном языке, поэтому допускается обращение к родному языку при объяснении материала, а также в сравнении формул речевых актов с моделями, либо эквивалентами на родном языке (Judd 1999, с. 163).

В качестве обобщения следует сказать, что для развития и усовершенствования прагматической компетенции можно использовать разнообразные модели, методы и приемы, а также эффективной будет система упражнений, нацеленных на выработку рецептивно-прагматических, репродуктивно-прагматических и репродуктивно-продуктивных прагматических навыков и умений.

Литература

1. Chavarrla M. I. & Bonany E. B. Raising awareness of pragmatics in the EFL classroom: A proposal. //Cultura, Lenguaje Y Representacion: Revista De Estudios Culturales De La Universitat Jaume. I, 3. 2006. – P. 133-144.
2. Eslami-Rasekh Z. Raising the pragmatic awareness of language learners. //ELT Journal. 2005, 5. – P. 199-208.
3. Fujioka M. Raising pragmatic consciousness in the Japanese EFL classroom. Retrieved February, 2010: <http://www.jalt-publications.org/jalt/articles/2003/05/fujioka>.
4. Judd E.L. Some issues in the teaching of pragmatic competence. // E. Hinkel ed. Culture in Second Language Teaching and Learning. – Cambridge University Press, 1999. – P. 152-166.
5. Rose K.R. Teachers and students learning requests in Hong Kong.// E. Hinkel ed. Culture in Second Language Teaching and Learning. – Cambridge University Press, 1999. –C. 167-180.

РЕЗЮМЕ. Мақола прагматик ёндашувни кўриб чиқишга бағишланган бўлиб, ўрганишда прагматик онг ва онгни оширишга қаратилган. Ушбу ёндашув нуктаи назаридан нутқ ҳаракатларини ўргатишнинг тўрт босқичли ва уч босқичли моделлари тавсифланади.

РЕЗЮМЕ. Статья посвящена рассмотрению прагматического подхода, ориентированного на повышение прагматической осведомленности и сознательности в обучении. Под углом данного подхода описываются четырех-этапная и трех-этапная модели обучения речевым актам.

SUMMARY. The article is devoted to dealing with the approach oriented to pragmatic awareness and consciousness-raising. Under the angle of this approach four-staged and three-staged models of teaching speech acts are described.

NUTQI TO'LIQ RIVOJLANMAGAN BOLALAR MULOQATINI ERTAKLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH VA UNING NATIJALARI

K.Tajimuratova – *assistent oqituvchi*

A.Tajimuratov – *assistent oqituvchi*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: nutqi toʻliq rivojlanmagan bolalar, ertak terapiya, metafora, ertak motivi, personaj, idrok etish, moslashuv, psixokorreksiya, psixologik ehtiyoj.

Ключевые слова: дети недоразвитой речью, сказкотерапия, метафора, сказки персонаж, восприятие, адаптация, психокоррекция, психологическая потребность.

Key words: children with underdeveloped speech, fairy tale therapy, metaphor, fairy tale motive, perception, adaptation, psychocorrection, psychological need.

Mahtabgacha yoshda ertakni idrok etish bolaning oʻziga xos faoliyatiga aylanadi, unga erkin orzu qilish va tasavvur

etish kattalar dunyosining murakkab voqea hodisalari va hislari bilan toʻqnash kelish imkonini beradi.

Ertaklarni sahnalashtirish shaxsning adaptiv qirralari diapazonini kengaytiradi, obrazli tafakkur, shuningdek inqirozli vaziyatlarda harakat qilish ko'nikmasini rivojlantirishga imkon beradi.

Ertak terapiya – bolalar ijtimoiylashuvining tabiiy usuli.

Ertak terapiyada – hatto dastlab o'yinlar jarayoniga qo'shilmaydigan, ertakni qabul qilmaydigan bolalar baribir ong osti darajada uning ijobiy ta'sirini his etadilar. Birgina ertak har bir bolaga turlicha ta'sir etadi. Har bir bola uning uchun ayni damda muammoni hal etish uchun zarur bo'lgan biron-bir "o'zinikini" topadi [1:43].

Ertak terapiya T.D.Zinkevich-Yevstigneeva ta'rifiga ko'ra ma'noni izlash jarayoni, olam va undagi o'zaro munosabatlarni tizimi haqidagi bilimlar yechimidir. Ertak terapiya – bu ertak sifat ma'nolarni voqelikka ko'chirish, shaxsning resurslari, potensialini faollashtirish jarayonidir.

Ertak terapiyaning asosiy vazifalari:

- shakllanayotgan bola shaxsining rollar diapazonini kengaytirish;

- ruhiy jarayonlarni mustahkamlash, hissiy doirani rivojlantirish;

- o'z-o'zini boshqarish va o'z-o'zini nazorat etish malakasini hosil qilish, hatti-harakatlar egiluvchanligi va ihtiyoirligini rivojlantirish;

- qo'rquv, bezovtalik, o'ziga bo'lgan ishonchsizlik, o'z hatti-harakatlarining to'g'riligiga haddan ziyod gumonsirashni bartaraf etish;

- bolaning o'ziga yuqori baho berishi, o'ziga bo'lgan ishonchni hosil qilish;

- kishilar bilan muloqot etish umumqabul qilingan me'yorlarning o'zlashtirilishi;

- tasavvur va obrazli tafakkurni rivojlantirish.

Ertak terapiyaning natijalari:

- asab jarayonlarining yuqori egiluvchanligi va harakatchanligi ortadi;

- mayda qo'l motorikasi va harakatlar koordinatsiyasi rivojlanadi;

- jismoniy va ruhiy zo'riqish bartaraf etiladi;

- ishchanlik qobiliyati ortadi;

- iroda sifatleri yaxshilanadi;

- nafas mashqlari;

- muloqotdagi qiyinchiliklar yengib o'tiladi;

- muloqotning ifoda sifatleri: plastika, mimika, nutqni yaxshilash va faollashtirish;

- tasavvur va obrazli tafakkurni uyg'otish;

- ruhiy jarayonlarni rivojlantirish;

- ijtimoiy malakalarni shakllantirish.

Ertak bilan ishlash imkoniyatlari:

1. Ertakni metafora sifatida qo'llash. Ertaklarning matnlari va obrazlari bolaning shaxsiy hayotiga doir erkin assotsiatsiyani uyg'otadi, so'ng mazkur metaforalar va assotsiatsiyalar muhokama etilishi kerak.

2. Ertak motivi asosida rasm chizish. Rasmda erkin assotsiatsiyalar namoyon bo'ladi, keyinchalik olingan grafik materialning tahlili amalga oshirilishi mumkin.

3. Personaj hatti-harakatlari va harakat motivlarini muhokama etish.

4. Ertak epizodlarini sahnalashtirish. Ertak postonovkasini bolalar guruhi yoki kattalar tomonidan amalga oshirish mumkin. U yoki bu ertak epizodlarini sahnalashtirish postonovkaning har bir ishtirokchisiga vaziyatning hissiy ahamiyatini his etish va his-tuyg'ularni namoyon etish imkonini beradi.

5. Ertak motivi asosida ijodiy ish:

Tahlil. Maqsad – har bir ertak vaziyati, syujet konstruksiyasi va qahramonlar xatti-harakati ortida nima yashirinshganligini tushunib, anglab yetish.

Ertakni hikoya qilib berish. Mazkur usul tasavvur, xayol qilishning rivojlanishiga ko'maklashadi.

Ertakni qayta to'qish. Mualliflik va xalq ertaklarini qayta to'qish bolaga ertak syujeti, voqealarning ba'zi rivoji yoqmag'an holatda ahamiyatga ega. Bu muhim diagnostik

material. Ertakni qayta to'qir ekan, bola o'z ichki holatiga mos vaqealar rivojini tanlaydi va uni ichki zo'riqishdan xolis bo'lish imkonini beruvchi vaziyat yechimining variantini topadi. Ertakni qayta to'qishning psixokorreksion mazmuni shundan iborat bo'ladi.

Ertakni to'qish. Ertaklar syujeti qahramonlarni o'zgartirish, shuningdek ma'lum qarorga kelishni talab etuvchi vaziyatlarni tanlash imkonini berishi kerak. Hikoya davomida muammoni yechishda hal qiluvchi vaziyatlardan iborat markaziy inqiroz vaziyati vujudga kelishi lozim. Ertaklarda baxtli yakun bo'lishi kerak. Bolaga murakkab vaziyat yechimini topishiga bo'lgan ishonchni singdirish kerak, aks holda unda kurashni davom ettirish uchun stimuly bo'lmaydi. Demak ertaklar asosida rivojlantirish – ichki va tashqi dunyoni mushohada etish va namoyon qilish, kechirganlarni anglash, kelajakni modellashtirish, har bir bolaga o'zining o'ziga xos ertagini tanlash jarayonidir [1:38].

Shubhasiz ertak terapiya – ertaklar vositasida bola va kattalarning juda tabiiy va an'anaviy muloqot shakli bo'lgan bolalar bilan amalga oshiriladigan psixologik ishning juda qimmatli usuli hisoblanadi. Odatda bola bilan ishlash davomida pedagog tashqi analizning "psixologik" tilini qo'llamaydi, biroq bolaga nima kerakligi va qanday qilib unga buni berish kerakligini anglab yetish uchun analitik fazaga "chiqish" qobiliyatini doimiy saqlab qoladi. Ya'ni ertak dastlab diagnostik xarakter, so'ng'ra esa vaziyatga ta'sir etish usuli sifatida ikki tomonli intrumentni ifodalaydi [1:42].

Maktabgacha yoshda ertakni idrok etish erkin orzu qilish va tasavvur etishga imkon beruvchi bolalarning o'ziga xos faoliyatiga aylanadi. Bunda ertak bola uchun nafaqat uydirma va fantaziya balki bu yana o'ziga xos voqelikdir. Shuning uchun ertakni idrok etar ekan bola bir tomondan o'zini ertak qahramonlari bilan solishtiradi, bu esa unga bu kabi muammolar va kechinmalar faqatgina unda mavjud emasligini anglab yetish imkonini beradi.

Boshqa bir tomondan ertak obrazlari vositasida bolaga turli murakkab vaziyatlardan chiqish yo'llari, vujudga kelgan nizoli vaziyatlar yechimi taklif etiladi, uning imkoniyatlari va o'ziga bo'lgan ishonch hissiy pozitiv qo'llab-quvvatlanadi. Bunda bola o'zini ijobiy qahramon sifatida tasavvur qiladi. Bunday holat maktabgacha yoshdagi bolaning insoniy o'zaro munosabatlarini shu qadar yaxshi anglab yetishi bois emas, balki qahramon holati boshqa personajlar bilan solishtirganga nisbatan yaxshiroqligi bois vujudga keladi.

Metafora bosh miyaning chap va o'ng yarim sharlari o'rtasidagi aloqani ta'minlaydi. Ertakni idrok etish jarayonida miya chap yarim sharlari faoliyat ko'rsatib, u syujetning mantiqiy mazmunini ajratib oladi, bu vaqtda o'ng yarim sharlar orzu, fantaziya, tasavvur, ijod bilan shug'ullanadi.

Bolaning qo'rquvlari ustida ishlash davomida ertaklarni qo'llash vaqtda quyidagilar kuzatilishi mumkin: ongli, verbal darajada bola ertakni idrok etmasligi ham mumkin, biroq ish samarasi saqlanib qoladi, ya'ni o'zgarish odatda ong osti darajada amalga oshadi. Bunda qiziqarli holat kuzatiladi. Birgina ertak har bir bolaga turlicha ta'sir etadi, har bir bola unga biron bir o'zinikini, uning uchun dolzarb bo'lgan, uning muammolari bilan hamohanglarni topadi.

Ertaklar uchun personajlarni tanlash va ular o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishga alohida e'tibor qaratiladi. Ertak mazmuniga nizoli vaziyatning real qatnashchilariga mos qahramonlarni qo'shish va ular bilan real voqealarga mos simvolik munosabatlarni o'rnatish kerak.

Ertak qiziqarli bo'lishi uchun bola bilan dastlabki suhbatda uning qiziqishlarini aniqlash lozim. Bu ertak voqeasini yaratish jarayonida tayanish mumkin bo'lgan pozitiv jihatlarini aniqlashga imkon beradi.

Bola uchun yaqin va tushunarli bo'lgan mavzuning qo'llanilishi unga ertak qahramoni obraziga osonlikcha

kirish, ertak qahramoni va shaxsiy muammolarni taqqoslash, yuzaga kelgan vaziyatdan chiqish yo'llarini ko'rish imkonini beradi.

Ertak terapiya bu muloqot qilish va tajriba almashishning tabiiy shakli, yangi avlodlarni tarbiyalash tizimidir. Bu bola tomonidan ham tashqi, ham ichki olamini anglashning zaruriy vositasidir. Shuning uchun ertak terapiya ertak voqealari va ularning real hayotdagi vaziyatlar bilan o'zaro bog'liqligini anglash bilan bog'liq. Ertak bolaga psixoterapevtik ta'sir ko'rsatadi, chunki ertak tili bola uchun tushunarli. Ertak tasavvurning rivojlanishiga xizmat qiladi, bu esa bola tomonidan o'z shaxsiy muammolarini yechish uchun juda muhim. Ertak stili ham bola uchun tushunarli. Bola hali mantiqan fikrlay olmaydi, ertak esa hech qachon bolani biron bir mantiqiy mushohadalar bilan zo'riqtirmaydi. Bola nasihatlarini yoqtirmaydi va ertak uni to'g'ridan to'g'ri tarbiyalamaydi.

Kichik yoshdagi bolalar o'z hissiyotlarini boshqara olmaganliklari bois ko'pincha "hissiyotlar" asirida bo'ladi. Faqatgina shaxsiy rivojlanganlik darajasiga ko'ra ular asta sekinlik bilan o'z kechinmalarini anglash va nazorat etish, o'zgalarning hissiy holatini tushunish qobiliyati shakllanadi, ixtiyoriy xatti harakatlar rivojlanadi, hissiyotlar nisbatan turg'un va chuqur bo'la boshlaydi [2:460].

Maktabgacha ta'lim muassasasi yoki maktabga borish bilan bog'liq keskin o'zgarishlar davri bola uchun ayniqsa murakkab kechadi. Bolaning yangi sharoitga moslashishi, yangi kun tartibi, unga avvaldan tanish bo'lmagan bolalar bilan muloqot etishga o'rganish, tarbiyachi va o'qituvchilarning talablarini anglash, guruhli ta'lim jarayonida yangi bilimlarni qanday o'zlashtirish kerakligini anglab yetish uchun vaqt talab etiladi.

Har qanday katta yoshli inson ham o'zining turli-tuman kechinmalarini tushunib yetmaydi, bola uchun esa bu vazifa undanda murakkab hisoblanadi. Bolalar har doim ham hatto eng oddiy hissiyotlarni to'g'ri anglab yetmaydilar, ayniqsa atrof-olam bilan tanishish doirasining kengayib borishi bilan bog'liq turli-tuman kechinmalarni anglab yetish yanada murakkab.

Ertak ma'lum darajada maktabgacha yoshdagi bolaning uch tabiiy psixologik ehtiyojlarini qondiradi:

1. Avtonomlikka bo'lgan ehtiyoj. Har bir ertakda qahramon butun yo'l davomida o'zi mustaqil faoliyat ko'rsatadi, faqatgina o'ziga, o'z kuchiga tayangan holda tanlovni amalga oshiradi, qaror qabul qiladi;

2. Kompetentlikka bo'lgan ehtiyoj. Qahramon kutilmagan to'siqlarni yengib o'tishga qodir bo'ladi, va aksariyat hollarda vaqtinchalik muvaffaqiyatsizliklarga duch kelsada, g'olib bo'ladi, g'alabaga erishadi.

3. Faollikka bo'lgan ehtiyoj. Qahramon hamisha faol, doimo harakatda: qayergadir boradi, kimnidir uchratadi, nimanidir topadi, kim bilandir kurashadi, kimlardandir qochadi. Dastlab qahramon harakatlari sust bo'ladi, uning faolligiga ertakning boshqa bir qahramonlari turtki bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur ehtiyojlarning qondirilganlik natijasi quyidagi shaxsiy sifatlarining shakllanishi hisoblanadi:

- shaxsiy fikr, pozitsiya yoki qarashlarni namoyon etishlikka bo'lgan intilishda ifodalanuvchi avtonomlik;

- muloqotda tashabbusga egalik qila bilish, sheriklarning e'tiborini jalb eta bilish, ularning kommunikativligini stimullash, muloqot jarayonini boshqarish, sheriklarning holatiga hissiy jihatdan javob qaytarish qobiliyatini nazarda tutuvchi faollik;

- bir necha komponentlardan iborat ijtimoiy kompetentlik:

- boshqa insonlarga mehr, diqqat, achinish, qayg'urish singari munosabatlarda namoyon bo'luvchi motivlik;

- boshqa bir insonni anglash, uning o'ziga xosliklari, qiziqishlari, ehtiyojlarini tushunib yetish, uning kayfiyatini, hissiy holatini payqash qobiliyati bilan bog'liq kognitivlik;

- adekvat vaziyatlar, muloqot usullarini tanlash bilan bog'liq xatti-harakatlar.

Ertak bolani qahramonlarga qayg'urishga majbur qiladi, buning natijasida unda kishilar, predmetlar atrof-olamdagi hodisalar haqida yangi tasavvurlar, yangi hissiy tajribalar paydo bo'ladi.

Muloqot doirasi kengayib borgani sari bolalar ularning hissiy dunyosini ma'lum darajada faollashtiruvchi turli-tuman ijtimoiy omillarning ta'sirini his etadilar. Bola vaziyatli hissiyotlarni yengib o'tishga o'rganishi, o'z hislarini boshqarishga o'rganishi kerak. Bularning barchasiga, masalan qo'rquvlarni yengib o'tishga ertak va o'yinlar o'rgatadi. Biron bir narsadan qo'rqadigan bolaga ertak tanlanadi yoki korreksion ertak tuziladi, mazkur korreksion ertakda uning qo'rquvlari va ularni yengib o'tish haqidagi ma'lumotlar metafora tarzida shifrlanadi. Bunday ish jarayonida bola nafaqat o'z qo'rquvlari bilan "tanishadi", balki ularni yengishni ham o'rganadi.

Ertak terapiya psixologik usul sifatida bolalar bilan ishlash jarayonida o'zining yosh chegaralarini belgilaydi: bola reallikdan farqli ravishda ertak voqeligi mavjudligini aniq tasavvur etishi kerak. Odatda bunday farqlash malakasi bolada 3,5-4 yoshga kelib shakllanadi, biroq albatta har qanday aniq vaziyatda bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini e'tiborga olish lozim.

Ertak terapiya bolalar bilan turli usullarda amalga oshirilishi mumkin. Ish uchun mavjud mualliflik yoki xalq ertagining qo'llanilishi, pedagog bola bilan birgalikda ertak to'qishi va bola ertakni mustaqil to'qishi mumkin.

Ertak terapiya seanslarini jarohatlovchi vaziyatdan ma'lum vaqt o'tgandan so'ng, bola tinchlangach, voqealarga chetdan qarash imkoniga ega bo'lganda o'tkazish lozim. Bunday muloqot uchun kunduzgi yoki kechki uyqu oldi vaqt ma'qul keladi.

Bola ertakda u bilan nimalar bo'layotganini yaxshi anglab yetishi uchun sirli ertakka ko'chish marosimini o'ylab topish mumkin. Bunday marosimning elementlaridan biri bolaning biron bir qahramonga "aylanib qolishi"dir. Ertak sifat materialni taqdim etish va bolani ijodiy jarayonga jalb etish usulini mustaqil tanlash mumkin. Masalan, ertakni hikoya qilish davomida voqealar rivojining qizg'in pallasida bolaga nima deb o'ylaysan, sening qahramoning nima uchun bunday qildi, senga uning qilmishi yoqdimi? Sen uning o'rnida qanday yo'l tutgan bo'larding? – singari savollar bilan murojaat etish mumkin. Bolaga ertakning kichik bo'laklarini galma-galdan hikoya qilgan holda uni birgalikda to'qishni taklif qilish ham mumkin. Shu bilan birga bolaga taklif etilgan mavzu asosida ertak to'qishni taklif etish mumkin. Ertak asosida rivojlantirish ishlarining yana bir turli shaxslar tilidan tanish bo'lgan ertakni hikoya qilish hisoblanadi.

Ertak asosida rivojlantirishning turli usullarini qo'llagan holda nutqi to'liq rivojlanmagan bolaga ko'pgina vaziyatlarni yengib o'tishga ko'maklashish mumkin.

Ertak asosida muloqotni rivojlantirishda korreksion ishlarini alohida, katta bo'lmagan va yaxshi yoritilgan xonada o'tkazish maqsadga muvofiq. Ertak asosida bolalarda muloqotni rivojlantirish ishlarini muntazam o'tkazish bolani nutqini rivojlanish orqali boshqa bolalar bilan tez muloqotga kirishish imkon beradi.

Biz nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarda muloqotni rivojlantirish uchun uch janrdagi ya'ni bolalar uchun tanish bo'lgan rasmlar, rangli, ertak kitoblarni, multfilmlar, ertak albomlarni ko'rsatib, bolalarni o'zi qayta tanlagan ertaklarini so'raganimizda, ular ertakni nima haqida ekanligini gapirib beradilar. Ular kitobni varaqlab yoki ertak shaxslari ifodalangan tasvirli rasmlar orqali muloqotga kirishib bizga gapirib beradilar.

Namuna sifatida ertak ishlanmasini keltiramiz.

Logoped bolalarga quyidagi ertaklarni aytib berish orqali bolalarni bilish faoliyatlarini axloq odob, yaxshilik yomonlik kabi hislatlarni shakllantiradi.

Mavzu. “Echki bolalari” (hayvonlar xaqida)
Maqsad: Bolalarga onaning gapiga quloq solishlik, o‘zboshimchalik qilmaslik kabi hislatlarni tarbiyalash.

Jihozlar: Rangli ertak kitob, alohida ona echki va bolalari foto rasm albomlar, “echki bolalari” (disk).

Mashg‘ulotning borishi: Logoped ertakni o‘qishdan avval savol-javob qiladi. Echki bolalariga nima dedi? Bolalar bo‘riga nima deb javob qildilar? Ona echki bolalariga qanday qo‘shiq aytib eshikni ochinglar dedi? Kenjatoy echki qayerdan chiqib onasiga bo‘lgan voqeani aytib berdi?

Mashg‘ulotni yakuni: Ko‘rdingizmi bolajonlar Ita echking o‘zboshimchaligi nechta echkini bo‘riga yem bo‘lishiga olib keldi. Sizlar kattalarni gapiga quloq solinglar. Begona kishilarga eshikni ochmanglar. Har bir ishni qilishdan avval kattalardan so‘rab qilinglar.

Ertak bolalarning savol- javoblari bilan tugaydi.

Nutqi to‘liq rivojlanmagan bolalar bilan logoped korreksion ish olib borishda bolalarda lug‘at boyligi, so‘zning grammatik tuzumlarini rivojlantiradi. Shuningdek,

Adabiyotlar

1. Abdullaeva R. Ertaklar ustida ishlash . –Toshkent: Til va adabiyot ta’limi, 2009 , 11-son .

2. Ayupova M. Yu. Logopediya. –Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2019. 568-b.

3. Tajimuratov A.J. Mektepke shekemgi hám kishi mektep jasindaǵı balalardıń seslerdi aytıwdaǵı kemshiliklerin saplastırıw. –N.: Ajiniyaz atındaǵı NMPI baspaxanası, 2024. 54-b.

REZYUME. Bu maqolada nutqi to‘liq rivojlanmagan maktabgacha yoshdagi bolalarni korreksiyalashda xalq o‘g‘zaki ijodi bo‘lgan ertaklardan foydalanishning ahamiyati yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье подчеркивается важность использования народных сказок в коррекции детей дошкольного возраста, речь которых развита не полностью.

SUMMARY. This article highlights the importance of using folktales in the correction of preschool children whose speech is not fully developed.

PSIXOLOGIYALÍQ METODIKALARDÍ QAYTA ISLEWDE ZÁRÚRLI STATISTIKALÍQ MAǴLÍWMATLAR

A.Turdimuratova – *tayanish doktorant*

Ózbekstan Respublikası Ilimler Akademiyası Ózbek tili, ádebiyatı hám folklorı institutı

A.Turdimuratova – *psixologiya ilimleri boyınsha filosofiya doktori*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so‘zlar: Kern-Jirasek, topshiriqning qiyinchilik indeksi, diskriminant tahlili, norma, kvantil, protsentil.

Ключевые слова: Керн-Йерасик, индекс трудности задач, дискриминативный анализ, норма, квантил, процентиль.

Key words: Kern-Jirasek, task difficulty index, analysis using discriminant, the norm, quartile, percentile.

Qálegen psixologiyalıq metodikanı qayta islew ushin úlken iqlas penen tekseriw, jetkilikli dárejedegi isenimli maǵlıwmatlar, tańlanılǵan izertlewden alınǵan haqıyqıy bar bolǵan nátiyjelerdi statistikalıq qayta isleniwin talap etedi. Kópshilik jaǵdayda psixologlar yaki psixologiyalıq testler arqalı diagnoz qoyıw, testler arqalı kadrlardı, kandidatlardı tańlawshı mekemelerde psixologiyalıq testlerdiń jergilikli ortalıqqa sáykeslengenin, sol millet ortalıǵına say normal muǵdarǵa iye metodikalardan paydalanıwında testlerdi konstrukciyalaw (dúziw), metodikalardı qayta islew mashqalalarında statistikalıq qayta islengen maǵlıwmatlarınń aktuallıǵı burıńǵı, erteńgi hám búgingi kún talabına aylanǵanı ayqın. Tap sonıńday, qálegen jas psixolog óziniń kurs jumısı, pitkeriw qanıygelik jumısı, ilimiy maqalası hám t b ilimiy miynetlerinde statistikalıq maǵlıwmatlar menen duwsharlasıwı sózsiz.

Sonıń ushında, Biz jas psixologlardıń ilimiy jumıslarında jiyyi - jiyyi ushırasatuǵın elementar, dáslepki statistikalıq maǵlıwmatlardı táriyplep ótiwdi maqul kórdik hám olar tómendegishe:

1.Chastotalı analiz (talqılaw) hám tapsırmanıń qıyınlıq dárejesi

2. Diskriminativlı analiz

3. Normal tarqalıw

Ilimiy psixologiyalıq izertlew jiyyi-jıyyi ushırasatuǵın talqılaw yaǵmıy chastotalı analizden baslanadı. Bunday tallaw túrin qoldan esaplawda múmkin biraq Biz óz tájriybemizden kelip shıqqan halda kompyuterde esaplawdı másláhát etemiz. Chastota degenimiz tańlaw (vıborka) daǵı obyektlerdiń muǵdarı yamasa sanı dep túsinsekte boladı. Misal retinde **Kern-Yerasik** testinen alınǵan

muloqotni rivojlantirish orqali bolalarda bog‘langan nutq ham rivojlanadi [3.43].

Barkamol shaxsni shakllantirish marrasi maktabgacha ta‘lim va undan keyin maktablarimizda badiiy adabiyot va adabiyot o‘quv predmeti sifatida o‘rganish uchun bosh maqsad bo‘lishi mumkin ekanligini, qadimiy qadriyatlarimiz ham, ma‘naviy an‘analarimiz ham, uzoq tarixga ega pedagogik amaliyotimiz ham kishilarimiz ruhiy olamiga singib ketgan badiiy adabiyotimizni taqozo etadi. Ta‘lim tizimidagi har bir fanlarning bu borada muayyan imkoniyatlari bor.

Bu qadim dunyoning nomayon qirralarini bolalar murg‘ak idroklariga o‘zlaricha taqdim qiladilar, o‘z mulohazalarini tengqurlari bilan o‘rtoqlashadilar. Oqibatida ular ko‘nglida ezgulik urug‘lari nish uradi. Bu ham bo‘lsa ertaklar sir-sehridan dalolatdir. Muxtasar qilib aytganda, ertak xuddi ona allasidek yoqimli, shirindir. Shu bois bolalik chog‘larida idrokka mahkam o‘rnashgan ertaklar uzoq yillar mobaynida inson xotirasini tark etmaydi.

sinalıwshılardıń chastotalı analizin kestede kórsetip hám esaplap shıǵaramız.

1-keste. Oqıwshılardıń mektepte erjetkenligin anıqlawda

Kern-Yerasik boyınsha nátiyjeler

Sinalıwshılardıń sanı	Verbal intellekt
1	14
2	13
3	14
4	14
5	14
6	13
7	12
8	12
9	15
10	13
11	13
12	13
13	13
14	9
15	13
16	13

Kestede kórinip turǵanıday sinalıwshılardıń alfavit tártibi boyınsha jazılǵan bolıp, intellekti táriyplew bul kóriniste qıyınshılıq keltirip shıǵarıwı tábiyyi hám birinshi sinalıwshılardıń verbal shkalada 14 toplawı basqa sinalıwshılardıń qaraǵanda jokarı yaki orta dárejede dep salıstırıw imkaniyatın bermeydi. Biz bul shkalada berilgen sanlar 15, 14, 14, 14, 14, 13, 13, 13, 13, 13, 13, 13, 12, 12, 9 –toparlardıń bólinbegen bolıp hám maǵlıwmatlardı ósiw sanınan baslap áste-aqırın kemeytip baramız.